

Motion till riksdagen 2018/19:2053

av **Jan Björklund m.fl. (L)**

Funktionshinderspolitik

Förslag till riksdagsbeslut

1. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att bredda den s.k. straffskärpningsparagrafen i brottsbalken vad gäller brott riktade mot personer med funktionsnedsättning och tillkännager detta för regeringen.
2. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att utvidga möjligheterna till och skärpa kraven på samordnade individuella planer (SIP) och tillkännager detta för regeringen.
3. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att myndigheter bör få i uppdrag att arbeta systematiskt med regelförenkling och tillkännager detta för regeringen.
4. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att noga följa utvecklingen vad gäller merkostnadsersättning och omvårdnadsbidrag och tillkännager detta för regeringen.
5. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att säkerställa valhemligheten för personer med funktionsnedsättning och tillkännager detta för regeringen.
6. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att förtydliga regelverken så att insatser som färdtjänst, ledsagning och assistans ges för att möjliggöra politiskt engagemang och tillkännager detta för regeringen.
7. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att skyndsamt lägga fram förslag om de förtydliganden som behövs för att assistans ska kunna beviljas utifrån behov av hjälp med egenvård eller annan hjälp som förutsätter ingående kunskaper, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
8. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om tilläggsdirektiv till LSS-utredningen och tillkännager detta för regeringen.
9. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att underlätta myndighetssamverkan för att upptäcka oseriösa assistansanordnare och tillkännager detta för regeringen.
10. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att förtydliga skollagen vad gäller fysisk tillgänglighet i skollokaler och tillkännager detta för regeringen.

11. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att lärare ska ha grundläggande kunskaper om elever med funktionsnedsättning och tillkännager detta för regeringen.
12. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att rektorsutbildningen ska innehålla krav på kunskaper om elever med funktionsnedsättning och tillkännager detta för regeringen.
13. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att begreppet särskola ska ersättas av ett mer inkluderande namn och tillkännager detta för regeringen.
14. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att förtydliga hälso- och sjukvårdslagen vad gäller hjälpmedel och tillkännager detta för regeringen.
15. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om ansvaret för hjälpmedelsfrågor och tillkännager detta för regeringen.
16. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om etiska aspekter på robotar och automatisk övervakning inom vård och omsorg och tillkännager detta för regeringen.
17. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regelverken för funktionshinderspolitiska insatser ska förtydligas så att människor kan få det stöd de behöver för att kunna ha ett aktivt liv och tillkännager detta för regeringen.
18. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om en dialog med idrottsrörelsen om hur den arbetar för att nå målen för statens stöd till idrotten och tillkännager detta för regeringen.
19. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att samla ansvaret för att slussa ut unga med funktionsnedsättning på arbetsmarknaden, inklusive ansvaret för aktivitetsersättningen, hos en myndighet och tillkännager detta för regeringen.
20. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att de arbetsmarknadspolitiska stöden för personer med funktionsnedsättning bör bli färre men mer flexibla och tillkännager detta för regeringen.
21. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att Samhall tydligt ska vara till för dem som på grund av funktionsnedsättning står långt ifrån arbetsmarknaden, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
22. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att göra mobilitetsstöd obligatoriskt för kommuner och tillkännager detta för regeringen.
23. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om informationsinsatser om mobilitetsstöd och tillkännager detta för regeringen.
24. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om en bred översyn av de offentliga insatserna för att underlätta för personer med funktionsnedsättning att förflytta sig och tillkännager detta för regeringen.

Motivering

För liberaler är det en självklarhet att människor är olika. Vi har olika kön, könsidentitet, sexuell läggning, ålder, härkomst och livsåskådning men också skiftande funktionalitet. Var fjärde svensk uppger sig ha någon form av funktionsnedsättning. Personer med funktionsnedsättningar finns i alla åldrar, klasser och yrkesgrupper, lever i staden och på landet, ensamma och i familjer, arbetar, är studerande, arbetslösa och

sjukpensionärer, har olika värderingar och intressen, det vill säga, de är precis som alla andra.

Det handlar om människor som finns överallt, här och nu, med olika ambitioner och olika livsdrömmar. Människor med förutsättningar som i vissa avseenden kan skilja sig från majoritetens, men som är en viktig del av samhällsgemenskapen och har rätt till delaktighet i den. Funktionshinderspolitik handlar om att förverkliga den rätten och om självständighet och självbestämmande. En liberal politik innebär att skapa förutsättningar för att alla ska kunna bli sitt bästa jag, också de som har funktionsnedsättningar. Respekten för den enskilda människans frihet och värdighet är utgångspunkten för all liberal politik. Det är särskilt viktigt när det handlar om människor som mött hinder i livet – för vilka friheten inte är självklar.

Utgångspunkten för Liberalernas funktionshinderpolitik är FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning, som Sverige ratificerade 2008. Konventionen syftar till att undanröja hinder för personer med funktionsnedsättning att ta del av de mänskliga rättigheter som tillkommer alla. Konventionen utgår från grundläggande principer om individuellt självbestämmande, icke-diskriminering, fullständigt och faktiskt deltagande och inkludering i samhället, lika möjligheter, tillgänglighet, jämställdhet samt rätten för barn med funktionsnedsättning att utveckla sina förmågor och bevara sin identitet.

Artikel 16 i konventionen innebär att konventionsstaterna ska införa effektiv lagstiftning för att säkerställa att våld och övergrepp mot personer med funktionsnedsättning identifieras, utreds och lagförs. Att personer med funktionsnedsättning är måltavlor för ideologiskt motiverade brott är ett faktum. Den så kallade straffskärpningsparagrafen i brottsbalken innebär bland annat att straffvärdet blir högre för brott som begås för att kränka offret på grund av hans tillhörighet till viss grupp. Denna paragraf behöver breddas så att den uttryckligen omfattar brott som begås för att kränka personer med funktionsnedsättning. Samtidigt behöver kunskapen om utbredningen av hatbrott mot personer med funktionsnedsättning öka.

Från stuprör till kommuniserande kärll

Den svenska funktionshinderpolitiken har höga ambitioner. Personer med funktionsnedsättning ska få goda levnadsvillkor och kunna leva som andra. Men i verkligheten är det ofta annorlunda.

Sedan 1979 är det till exempel lag på att kollektivtrafiken ska vara tillgänglig för personer med funktionsnedsättning. Ändå finns det fortfarande många bussar med höga insteg och busschaufförer som inte fått utbildning om hur ramper och liftrar fungerar. Ett annat exempel är att målet för insatser enligt LSS är att ge goda levnadsvillkor. Samtidigt vittnar många om att både kommuner och Försäkringskassan systematiskt söker efter snålast möjliga tolkningar av regelverken.

Funktionshinderpolitikens delar är kommuniserande kärll, men de hanteras alltför ofta i stuprör. Om landsting och regioner till exempel snålar med rehabilitering och hjälpmedel kan det leda till att människor blir mindre självständiga än de annars skulle kunna ha varit. Någon som hade kunnat arbeta och betala skatt blir i stället beroende av sjukersättning, en annan blir beroende av mer personlig assistans, en tredje kan inte vara aktiv och vårda sin hälsa utan behöver mer sjukvård.

Personer med funktionsnedsättning behöver inte sällan stöd från flera olika myndigheter och förvaltningar – till exempel från Försäkringskassan, socialtjänsten,

hälso- och sjukvården och Arbetsförmedlingen, och ibland från flera olika avdelningar inom samma myndighet. Då blir det särskilt tydligt när regelverk krockar och samordningen brister.

Det är tydligt angivet i många regelverk att myndigheter ska samarbeta så att stödet till personer med funktionsnedsättning blir optimalt och så att inget hamnar mellan stolarna. I praktiken är det alltför vanligt att myndigheter istället skyfflar ansvar mellan sig. Det finns en betydande risk att det inte bara blir sämre lösningar för dem som har en funktionsnedsättning utan också dyrare för skattebetalarna när effektiva, sammanhållna och förebyggande insatser byts mot ineffektiva och fragmentiserade. Kraven och förväntningarna på myndigheter att samverka för att ge bästa möjliga stöd till personer med funktionsnedsättning måste skärpas.

Sedan 2010 är det lag på att hälso- och sjukvården och kommunernas socialtjänst ska upprätta en så kallad SIP, en samordnad individuell plan, när en person behöver insatser från båda och önskar en sådan plan. Riksdagens socialutskott konstaterade i en utvärdering 2018 (2017/18:RFR5) att när SIP fungerar blir den ett viktigt verktyg för brukaren och hans eller hennes anhöriga, och de får då en bättre överblick över insatser och över vem som gör vad. För individen innebär SIP att adekvata insatser påskyndas och att dessa följs upp på kort och lång sikt.

Samtidigt har arbetet med SIP kommit mycket olika långt i olika delar av landet. Trots att lagen kräver att landsting och kommuner ska upprätta överenskommelser om hur samarbetet ska fungera saknas sådana på många håll. Vi menar därför att det bör införas en möjlighet till sanktioner för de kommuner och landsting som trots lagens krav inte har övergripande överenskommelser om samordning.

Samtidigt bör bestämmelsen utvidgas, så att den även omfattar andra myndigheters insatser, som Försäkringskassans och Arbetsförmedlingens. Det bör därutöver införas en möjlighet att samverka kring resurser.

Regelverk bör systematiskt förenklas och regelkrockar undanröjas. År 2011 gav alliansregeringen i uppdrag till Försäkringskassan att se över möjligheterna till regeländringar som kunde göra socialförsäkringen enklare och mer effektiv, både för Försäkringskassan och för de medborgare som kom i kontakt med myndigheten. Försäkringskassan följde upp detta med ett antal förslag, och har därefter fortsatt med årliga så kallade antirångeltkataloger med konkreta förslag. Liknande uppdrag har också getts åt andra myndigheter.

Vi anser att fler myndigheter ska ha ett uttryckligt uppdrag att arbeta med att uppmärksamma regelförenklingar och regelkrockar, och genomföra dem som de själva har rådighet över.

Från 1 jan 2019 ändras regelverken för handikappersättning och vårdbidrag, och stöden byter samtidigt namn till merkostnadsersättning och omvårdnadsbidrag. De båda stöden har sitt ursprung i blindhetsersättningen som infördes på 1930-talet. Sedan dess har en lång rad olika stöd och insatser tillkommit i funktionshinderspolitiken. Liberalerna delade i stort regeringens uppfattning att det gamla regelverket delvis var otidsenligt och behövde reformeras, men stöden har samtidigt haft en rad funktioner som behöver värnas.

En av de viktigaste har över tid blivit att handikappersättningen och vårdbidraget fungerat som ett smörjmedel mellan andra system. Mellan de många olika delarna av funktionshinderspolitiken uppstår glapp och krockar i situationer som lagstiftaren inte förutsett, men som i viss mån kan överbryggas med hjälp av en merkostnadsersättning. Om stöden ska kunna behålla sin karaktär av smörjmedel behöver de vara flexibla och

ge utrymme för stöd också i situationer som lagstiftaren inte förutsett. Regeringen bör nog följa effekterna av de nya regelverken så att stöden kan behålla denna funktion.

Demokrati, inflytande och delaktighet

Artikel 29 i FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning ställer krav på att konventionsstaterna ska garantera personer med funktionsnedsättning politiska rättigheter och möjlighet att åtnjuta dem på lika villkor som andra. 2014 års demokratiutredning konstaterar i sitt betänkande Låt fler forma framtiden!

(SOU 2016:5) att det råder skillnader mellan personer med funktionsnedsättning och övriga befolkningen när det gäller förutsättningarna att delta och utöva inflytande, men även vad gäller det faktiska deltagandet. Skillnader finns även vad gäller representationen i de folkvalda församlingarna utifrån funktionsförmåga.

Det måste vara möjligt att engagera sig partipolitiskt, att vara förtroendevald och att rösta i allmänna val även om man har en funktionsnedsättning. Åtgärder måste vidtas för att säkerställa valhemligheten också för den som har nedsatt handfunktion eller nedsatt syn.

Bristande tillgänglighet är diskriminerande och utgör ett hinder för att personer med funktionsnedsättning ska bli fullt delaktiga i demokratin. Det handlar bland annat om vallokaler, om lokaler för politiska möten men också om politisk information. Insatser som färdtjänst, ledsagning och assistans måste ges också för politiskt engagemang. Det kan behöva förtydligas i berörda regelverk.

Liv på lika villkor – värna och utveckla LSS-reformen!

Att leva ett liv på lika villkor handlar om så mycket mer än att kunna gå på toaletten, få i sig mat och få kläder på kroppen. Det individuella stödet måste alltid anpassas till individens behov och egna önskemål. År 1993 beslutade riksdagen om LSS. Det mest uppmärksammade inslaget i reformen var införandet av rätt till personlig assistans. Tanken var just att människor som dagligen är beroende av olika stödinsatser skulle få ett reellt inflytande över sin livssituation, till exempel över vem som skulle ge hjälpen.

Personlig assistans är en frihetsreform, den ger en möjlighet att leva som andra också för dem som har omfattande funktionsnedsättning, men den har steg för steg urholkats genom allt hårdare rättspraxis.

Från regeringens sida hävdas att förklaringen till de kraftiga nedskärningarna av den statliga assistansersättningen är ändrad rättspraxis från domstolarna och därmed hos Försäkringskassan. Det finns dock skäl att delvis ifrågasätta denna beskrivning.

För det första har den ändrade rättspraxisen inte uppstått i ett vakuum. De prejudicerande domarna har ju tillkommit när myndigheter valt att driva en hårdare tolkning av reglerna till Högsta förvaltningsdomstolen.

För det andra har Försäkringskassans tolkning av denna rättspraxis inte heller uppstått i ett vakuum. Det tydligaste exemplet är den s.k. egenvårdsdomen från 2012, som inte började tillämpas av Försäkringskassan förrän 2016 efter att regeringen i regleringsbrevet för 2016 uppdragit åt Försäkringskassan att ”bidra till att bryta utvecklingen av antalet timmar inom assistansersättningen”. Det avviker markant från vad som normalt förekommer i regleringsbrev.

Värna LSS på kort sikt

Vi välkomnar att den rödgröna regeringen under 2017 till sist verkade inse att urholkningen av assistansen gått för långt, och under våren 2018 tog initiativ till vissa lagändringar för att bromsa utvecklingen. Liberalerna accepterade dessa förslag som en tillfällig lösning, men de har inte inneburit någon förbättring över huvud taget för dem som förlorat eller fått kraftiga nedskärningar av sin assistans sedan 2015, eller för de rekordmånga som fått nej på en nyansökan.

En del av dessa har i stället fått stöd genom socialtjänsten (enligt LSS eller socialtjänstlagen) eller sjukvården – vilket innebär mindre frihet och trygghet för den enskilde, men samtidigt en risk för ökade offentliga utgifter. En del får inte längre något stöd alls, utan är helt beroende av anhöriga och vänner. Om LSS och assistansreformen ska kunna återupprättas till den frihetsreform det en gång var behöver lagen förtydligas för att eliminera effekten av ett antal prejudicerande domar. Den rödgröna regeringen hänvisade ibland till att LSS-utredningen (dir. 2016:40) har den uppgiften. Men denna behöver få nya direktiv och mer tid på sig för att kunna ta fram långsiktigt hållbara förslag som moderniserar LSS och samtidigt återupprättar LSS och personlig assistans till den frihetsreform det en gång var tänkt som, en reform som ger goda levnadsvillkor, självständighet och delaktighet till personer med omfattande funktionsnedsättningar.

Så länge kan inte de vänta som nu på grund av den snäva tillämpningen har nekats, förlorat eller fått kraftigt minskad assistans. Regeringen måste därför skyndsamt återkomma med förslag på de förtydliganden som behövs för att assistans ska kunna beviljas utifrån behov av hjälp med egenvård eller annan hjälp som förutsätter ingående kunskaper. Det behövs tydliga besked att personer med omfattande funktionsnedsättningar ska få möjlighet att leva, inte bara överleva.

Nya direktiv till LSS-utredningen

Den utredning som regeringen tillsatt för att se över LSS (dir. 2016:40) har spätt på oron i stället för att skingra den. Uppdraget var från början uttryckligen att kostnaderna för LSS ska minska – utan att man först gjort någon analys om varför de är högre än man räknade med vid reformens införande. I direktiven nämns ordet kostnader 41 gånger, valfrihet inte någon gång, och det enda resonemanget om goda levnadsvillkor handlar om hur man ska kunna snäva in och begränsa vad det innebär. Sparkraven har i ett sent skede mjukats upp till ett krav på att utredningens förslag inte får leda till ökade kostnader – men det är i ett läge då stora besparingar på personlig assistans redan genomförts.

Liberalerna motsätter sig inte en utredning av LSS-reformen, tvärtom. Den är lappad och lagad, samtidigt som samhället och situationen för personer med funktionsnedsättningar förändrats. Men utredningens fokus måste skifta från kostnadsbegränsningar till hur personer med omfattande funktionsnedsättningar ska få bästa möjliga förutsättningar att leva som andra.

Utredningen bör få förnyade direktiv, där utgångspunkterna är följande:

- Personkretsarna bör utgå från behov, inte från diagnoser.
- Insatskatalogen bör ses över. Gränsdragningarna mellan olika insatser inom och utanför LSS behöver bli mer flexibla och den enskilde ges ett avgörande inflytande över fördelningen av insatserna inom en given budget. Det bör gälla också insatser som ligger utanför LSS, till exempel hjälpmedel, bostadsanpassning och bilstöd.
- Hemtjänst och boendestöd bör kunna ges som insatser enligt LSS.

- Huvudmannaskapet för insatserna bör ses över. Ansvaret för insatsen personlig assistans ska övertas av staten. Oavsett huvudmannaskap behöver likvärdigheten över landet öka. Den som flyttar från en kommun till en annan ska inte behöva oroa sig för att förlora sitt stöd enligt LSS.
- Syftet med LSS är att personer med omfattande funktionsnedsättningar ska kunna leva som andra. Vad goda levnadsvillkor är, är olika för olika människor, och insatserna kan därför svårligen standardiseras eller utgå från schabloner.
- Samordningsbestämmelser behöver ses över och göras flexibla. Det är en rimlig princip att personer inte ska få dubbla stöd, men det får inte leda till fragmentisering. Kontinuitet för den enskilde bör vara vägledande.
- Det ska finnas valfrihet för alla insatser enligt LSS, mellan olika aktörer och över kommungränser.
- Ett beslut om personlig assistans ska grundas på en samlad behovsbedömning. Dagens uppdelning i grundläggande och andra personliga behov bör avskaffas.
- Personlig assistans ska även fortsatt kunna ges till barn och till personer med psykiska eller intellektuella funktionsnedsättningar. Behovet av kontinuitet, självständighet och delaktighet, det som är utgångspunkterna för personlig assistans, blir inte mindre för att man behöver mycket stöd – tvärtom, då är det extra viktigt att det finns människor som kan tolka och respektera ens vilja, och det behöver finnas möjlighet att kunna ge en mer kvalificerad assistans.
- Utredaren bör överväga för- och nackdelar med att avskaffa den övre åldersgränsen för att nybeviljas personlig assistans.
- Möjligheten för anhöriga att arbeta som assistenter är viktig. Samtidigt är det önskvärt att särskilt barn även har externa assistenter, för att underlätta vuxenblivandet.
- Syftet med personlig assistans är att ge frihet, inte omvårdnad eller vård. När någon behöver både assistans och omvårdnad kan det dock vara tryggare och mer effektivt att det ges som en samlad insats. Det är önskvärt att det finns utrymme för assistans och hälso- och sjukvård i kombination.
- De schablonmässiga tvåårsomprövningarna bör avskaffas helt och ersättas med en modell som utgår från den enskilde. Det är rimligt med en regelbunden uppföljning av behovet av assistans. Hur omfattande denna uppföljning ska vara och hur ofta den ska göras bör avgöras individuellt och vara en del av beslutet om assistansersättning.
- Utredaren bör överväga möjligheterna att ge någon form av rättslig rådgivning och stöd till personer som söker insatser enligt LSS.
- Insatsen råd och stöd enligt LSS bör utvecklas till en lotsfunktion, som hjälper personer med funktionsnedsättning och anhöriga att hitta rätt bland aktörer och insatser.
- Utredaren bör även få möjlighet att lägga förslag som omfattar andra offentliga stöd och insatser till personer med funktionsnedsättning, som hjälpmedel, bilstöd och olika arbetsmarknadspolitiska insatser, om det har relevans för bättre måluppfyllelse enligt LSS.

Varje översyn av kostnader måste också ta hänsyn till alternativkostnader. I en undersökning från STIL om personer som förlorat sin assistansersättning från Försäkringskassan och i stället fått stöd genom kommunen, framgår att anhörigas insatser ökat från 18 timmar i veckan till 34. Det innebär rimligen stora begränsningar för både den assistansberättigades frihet, för de anhörigas frihet och för bådadas möjlighet

att förvärvsarbeta. Den genomsnittliga timkostnaden för hemtjänst är väsentligt högre än timkostnaden för assistans. Timkostnaden för hemsjukvård, för den som behöver hjälp med egenvårdsbehov, är ännu högre. Varje kalkyl som bygger på besparingar genom att någon ska få hemtjänst eller hemsjukvård i stället för personlig assistans innebär att de ska få mycket mer begränsat stöd än tidigare.

Det står också i direkt strid med de ursprungliga intentionerna med personlig assistans. Ett viktigt syfte med reformen var att komma bort från lapptäcket av insatser från olika huvudmän, och få ett sammanhållet stöd.

Personlig assistans är en stor post i statens budget. Den ger också mycket tillbaka. Det viktigaste är naturligtvis sådant som inte går att mäta i pengar, som ett värdigt liv för de allra mest utsatta. Att leva, inte bara överleva. Men den innebär också att anhöriga kan delta fullt ut på arbetsmarknaden, och ibland att personer med assistans kan arbeta och betala skatt. Därutöver är yrket som personlig assistent ett vanligt första jobb, och en bra väg in på arbetsmarknaden.

Bekämpa fusk, inte personer med funktionsnedsättning

Det förekommer fusk med personlig assistans, ibland i form av omfattande och organiserad kriminalitet där mångmiljonbelopp förskingrats, samtidigt som personer med funktionsnedsättning vanvårdats. Det ska det vara nolltolerans emot, och Liberalerna har medverkat till flera skärpningar i regelverken för att komma åt det. Inspektionen för vård och omsorg, IVO, bör ge tillsynen av assistansmarknaden hög prioritet, och möjligheterna till myndighetssamverkan för att upptäcka oseriösa assistansanordnare bör öka.

Men samtidigt bör man vara medveten om att fusk och felaktigheter troligen bara förklarar en mycket liten del av kostnadsökningarna. Trots att Försäkringskassan gör systematiska uppföljningar och är skyldiga enligt lag att polisanmäla allt som förefaller vara fusk, hittar man ganska lite. 2016 uppgick återkraven inom assistansersättningen till 46 miljoner kr.

Den rödgröna regeringens strategi och fokus mot fusk och felaktigheter har varit missriktad. I stället för att rikta in arbetet mot dem som är oseriösa eller kriminella, har villkoren stramats åt för dem som verkligen behöver stöd. Samtidigt har villkoren försämrats för seriösa företag i assistansbranschen, så att de får allt svårare att göra ett bra jobb.

En skola på lika villkor

Skolan är den plats där vi formas, bildar oss och möter vänner för livet. En bra skola och förskola är det bästa sättet att skapa jämlika möjligheter inför framtiden. I denna miljö, där vi ska ges förutsättningar för livet, är det särskilt viktigt att alla kan vara delaktiga och ha samma valfrihet.

FN:s konvention om personer med funktionsnedsättning är tydlig: Personer med funktionsnedsättning ska på lika villkor som andra få en utbildning med samma kvalitet.

Under den tid Liberalerna (då Folkpartiet liberalerna) ledde Utbildningsdepartementet drev vi igenom flera viktiga reformer för elever med funktionsnedsättning. I den nya skollagen har det blivit tydligare att särskilt stöd är en rättighet för de elever som behöver det, och att den som inte är nöjd med det stöd de får kan överklaga detta. Liberalerna var också pådrivande för att inrätta Skolinspektionen, som har större

resurser och befogenheter än tidigare tillsynsmyndigheter att se till att skolorna faktiskt uppfyller sina skyldigheter.

Liberalerna drev igenom ett förbättrat regelverk för stöd och särskilt stöd. Till exempel ska en elevs behov av särskilt stöd utredas skyndsamt om läraren eller föräldrar anmäler det till rektorn. Vi har också förtydligat i skollagen att elever som till följd av funktionsnedsättning har svårt att uppfylla de olika kunskapskraven ska ges stöd som syftar till att så långt som möjligt motverka konsekvenserna av funktionsnedsättningen, dvs. sådant stöd ska inte kunna upphöra för att eleven har nått betyget E. Vi har också drivit igenom att kommuner och rektorer måste fördela skolans resurser så att de som behöver mer får mer.

Men mycket arbete återstår. I praktiken lever svensk skola inte upp till de mål vi själva satt upp, eller de mål som finns i FN:s barnkonvention och i FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning.

Inkludering på riktigt

Liberalerna är kritiska till hur ”inkluderingsstanken” har tillämpats i alltför många kommuner och skolor, där det har inneburit att alla elever ska lära sig samma sak på samma tid i samma klassrum. Av rädsla för att barn med svårigheter skulle stigmatiseras så skulle specialklasserna och speciallärarna bort och klassläraren skulle fortsättningsvis hantera alla barn, oavsett förutsättningar, i ett och samma klassrum. Det kallades inkludering, men effekten har blivit den rakt motsatta. Det har inte minst drabbat barn med funktionsnedsättningar, som fått otillräckligt stöd. Att få sin undervisning i storgrupp kan vara outhärdligt för många elever med neuropsykatriska funktionsnedsättningar, med frånvaro och skolmisslyckanden som följd.

Det behöver bli mer accepterat med särskilda undervisningsgrupper i svensk skola, där de elever som behöver mer stöd eller en lugnare miljö kan få det. Skola och förskola måste ha rutiner för att tidigt upptäcka ”osynliga” funktionsnedsättningar som npf eller dyslexi. Ingen ska behöva gå år efter år med stämpeln ”ouppfostrad” eller ”korkad”. Med tidiga insatser får barnen bättre förutsättningar att utvecklas.

Det behövs också specialskolor och resursskolor för elever med de allra största svårigheterna, till exempel omfattande funktionsnedsättning. Den trend som svept över svenskt skolväsende där dessa skolenheter har avvecklats har varit olycklig. Såväl särskolan som specialskolan ska vara kvar som egna skolformer, men det är önskvärt att dessa är samlokaliserade med andra skolformer och att eleverna har en del gemensamma aktiviteter. Bristande fysisk tillgänglighet är däremot aldrig ett godtagbart skäl att placera en elev i en särskild skola. Målet bör vara att avskaffa de s k Rh-gymnasierna.

Särskolan får inte vara en återvändsgränd. Även en särskoleutbildning ska, eventuellt efter komplettering, kunna leda till behörighet till vidare utbildning. Det behövs fler utbildningsvägar för unga med intellektuell funktionsnedsättning, till exempel inom yrkeshögskolan, folkbildningen och lärlingsutbildningen och genom anpassade högskoleutbildningar.

Under många år har särskolans elever påtalat att skolformens namn är stigmatiserande och ger negativa associationer. Eleverna har därför efterfrågat ett byte av namn på skolformen. Detta lyfts inte minst fram i SoU 2011:8, ”Den framtida gymnasie-särskolan”, där det även konstateras att tre av sex undersökta kommuner valt att undvika särskolebeteckningen.

Elever ska vara och känna sig välkomna och inkluderade i skolan, oavsett skolform. Därför bör begreppet särskola bytas ut, gärna till ett namn som enligt eleverna själva bättre beskriver deras skolform. Ett möjligt nytt namn är utvecklingsskola.

Tillgänglighet i skolan

Alltför många skolor har fortfarande alltför bristande tillgänglighet. Många unga med funktionsnedsättningar kan på grund av otillgängliga lokaler inte gå i samma skola som sina syskon eller kamrater. Istället skjutsas de dagligen långa sträckor till andra skolor. I värsta fall ökar segregeringen än mer när det är dags för gymnasiestudier. De otillgängliga skolorna är naturligtvis stängda också för lärare och annan personal med motsvarande funktionsnedsättningar. Även föräldrar med funktionsnedsättning begränsas i sitt fria val av skola för sina barn.

Det handlar om fysisk tillgänglighet, men också om sådant som att färgkoda korridorer så att den som har orienteringssvårigheter kan hitta och att den akustiska miljön ska fungera för den som har hörselnedsättning eller perceptionsstörningar. Den som har en neuropsykiatrisk funktionsnedsättning behöver miljöer där det går att hitta lugn och ro, både för studier och på raster.

De åtgärder som vidtas för att öka tillgängligheten utgår ofta från enskilda elevers behov och inte från ambitionen att generellt tillgängliggöra skolan.

Den bristande tillgängligheten innebär att ungas möjlighet att välja skola begränsas liksom deras möjlighet att tillgodogöra sig undervisningen och att vara socialt delaktiga. Barn med funktionsnedsättning kan inte vara med sina klasskamrater på rasterna eftersom skolgården och lekredskapen är otillgängliga.

I den miljö där unga vistas en stor del av sin tid måste tillgängligheten vara god – för eleverna men också för lärare och annan personal och för föräldrar. Skollagen kräver att skolor ska vara ändamålsenliga. Tolkningen av detta innebär dock i praktiken att friskolor tillåts bedriva sin verksamhet i otillgängliga lokaler. Även skolan omfattas av den nya bestämmelsen om bristande tillgänglighet som diskriminering. Det är bra, men otillräckligt. Det räcker inte att kräva tillgänglighetsanpassning vid om- eller tillbyggnad. Skollagen bör förtydligas så att det framgår att alla skolor som huvudregel ska ha grundläggande tillgänglighet.

Stärk lärarutbildningen

För att få en lärarexamen måste studenten idag visa förmåga att identifiera och i samverkan med andra hantera specialpedagogiska behov. Det kravet behöver skärpas och förtydligas. Alla lärare ska ha grundläggande kunskaper i hur de ska arbeta med elever med funktionsnedsättning, med insikten att detta inte nödvändigtvis innebär ett specialpedagogiskt behov. En elev med rörelsehinder eller synnedsättning kan till exempel behöva hjälpmedel och en tillgänglig fysisk miljö utan att för den skull behöva någon särskild anpassning av själva undervisningen. Även rektorsutbildningen måste innehålla tydliga krav på kunskaper om elever med funktionsnedsättning.

Idrott och hälsa – också för elever med funktionsnedsättning

Barn med funktionsnedsättning har samma rätt som andra barn att delta i skolans alla ämnen, och samma behov av att lära och utvecklas. Men ett ämne där det särskilt

slarvas med det är idrott och hälsa. Många elever deltar inte alls i undervisningen, varken på lektioner eller på friluftsdagar. De befrias – rakt in i en ohälsofälla.

Den som är utestängd från undervisningen får sämre förutsättningar för en hälsosam och aktiv livsstil – trots att den som har en funktionsnedsättning inte sällan har större behov av fysisk aktivitet för att behålla och utveckla sina förmågor. Även särskolan misslyckas, trots sin specialisering, med fysisk aktivitet för sina elever.

Alla barn har rätt att delta i idrott och hälsa och på friluftsdagar. Det är skolans ansvar att anpassa undervisningen så att alla kan delta utifrån sina förutsättningar. Vi har redan konstaterat att skolor ska vara tillgängliga. Det gäller förstås också lokalerna för idrott och hälsa. Lärare i idrott och hälsa ska få utbildning och fortbildning i hur undervisningen kan anpassas utifrån olika elevers förutsättningar.

Mer samordning och tydligare riktlinjer kring hjälpmedel

Villkoren för hjälpmedel är alltför olika över landet, och landstingens forskrivning är inte sällan så snål att det kan ifrågasättas om det är i enlighet med lagstiftarens intentioner. Det är oacceptabelt att tillgången till hjälpmedel kan avgöras av var man bor. Det behövs nationella riktlinjer som anger en lägstanivå. Myndigheten för delaktighet bör ges ett samlat ansvar för hjälpmedelsfrågorna.

Ansvaret för hjälpmedel bör samlas hos landstingen. Det är idag delat mellan kommuner, landsting och regioner, Försäkringskassan, Arbetsförmedlingen, arbetsgivare och skolan. Det är svårt för den enskilde att hitta rätt, och alltför många hamnar mellan stolarna. Ett samlat centralt ansvar hos Myndigheten för delaktighet och huvudmannaskap hos landstingen skulle till exempel kunna leda till större snabbhet och flexibilitet vid tillhandahållande av hjälpmedel för arbete.

I Hjälpmedelsutredningens betänkande SOU 2017:43, konstateras att mycket få landsting förskriver så kallade fritidshjälpmedel, trots att det i hälso- och sjukvårdslagens förarbeten är tydligt att skyldigheten att förskriva hjälpmedel bland annat omfattar hjälpmedel för normala fritids- och rekreationsaktiviteter. Liberalerna delar utredningens bedömning att lagen bör förtydligas på denna punkt. Att kunna leva ett aktivt liv också på fritiden är en självklar del av ett värdigt liv och ofta nödvändigt för att på sikt kunna behålla hälsan.

Den som behöver hjälpmedel ska ha ett avgörande inflytande över vilket hjälpmedel som tillhandahålls. De problem som funnits med fritt val av hjälpmedel bör kunna åtgärdas utan att återgå till gamla fyrkantiga modeller. Att det blir krångligare för myndigheter får inte vara ett skäl att begränsa människors självbestämmande. Det ska också vara möjligt för den som vill och kan att få en personlig hjälpmedelsbudget.

Ny teknik ska utnyttjas och teknikutveckling stimuleras. 3D-skrivare och scannrar gör att detaljer, som till exempel ortoser och proteser, enklare och billigare kan bli individuellt anpassade. Utvecklingen av robotar och system för övervakning inom hälso- och sjukvården och omsorgen går snabbt. Som exempel kan nämnas robotar som kan användas vid kommunikation med en enskild, som ett äthjälpmedel, vid toalettbesök, vid träning och rehabilitering, som ersättning för förlorade kroppsdelar eller i rörelseassisterande syfte, som sällskap eller för att undvika tunga lyft för vårdpersonal. Kameraövervakning har kommit som alternativ eller komplement vid övervakning av en vårdtagare och kan vara ett sätt att öka tryggheten för individen som använder den men också för att effektivisera omsorgen.

En rad lagar reglerar tillhandahållandet av hjälpmedel som de ovan nämnda och olika myndigheter har ansvar för kvalitetssäkring, tillsyn och kunskapsförmedling. Även ansvaret för förskrivning är delat på många olika myndigheter. Det gör att det finns risk för att frågeställningar ramlar mellan stolarna. En sådan fråga är behovet av etisk bedömning av värdet för en vårdtagare när en robot tas i bruk eller kameraövervakning installeras.

Statens medicinsk-etiska råd skriver i sin rapport Robotar och övervakning i vården av äldre – etiska aspekter (Smer 2014:29) att användningen av robotar och automatisk övervakning har en stor potential att förbättra vårdens och omsorgens kvalitet men det behövs mer forskning om hur tekniken kan påverka människan och viktiga värden i vården. Etiska frågor måste få ta större plats under utprovningssprocessen men också vid beslut om den enskildes användning av den.

Krav på etisk bedömning vid användning av robotar och automatisk övervakning framgår inte tydligt av gällande lagstiftning. En genomgång behöver därför göras för att se var kompletteringar behövs för att därefter införas. Det behöver också tydliggöras vilken myndighet som har ansvar för att säkerställa om det utifrån etiska utgångspunkter är försvarbart att införa en robot eller ett system för automatisk övervakning i hälso- och sjukvården och omsorgen.

Förutsättningar för en aktiv fritid

Den självskattade ohälsan är 10 gånger högre hos personer med funktionsnedsättning än bland övrig befolkning – och det handlar i hög grad om ohälsa som inte är en direkt följd av funktionsnedsättningen. En del av detta handlar om att en stillasittande fritid är mer än dubbelt så vanligt som bland befolkningen i stort.

Fysisk aktivitet är en av de viktigaste faktorerna för en god hälsa, och offentlig-finansierade verksamheter har ett särskilt ansvar att se till att det också blir möjligt för personer med funktionsnedsättning. Anläggningar för lek, aktivitet och spontanidrott, som lekplatser, utegym, badplatser och löparslingor måste vara tillgängliga. Idrottsanläggningar och sporthallar behöver vara tillgängliga, både på planen, i bassängen, i omklädningsrummet och på läktaren. Det behövs sportotek där det går att låna idrottsutrustning och idrottshjälpmedel. Insatser som personlig assistans, kontaktperson, ledsagare och hjälpmedel måste ges i så stor utsträckning att det möjliggör ett aktivt liv.

Idrottsrörelsen måste samtidigt bli bättre på att inkludera personer med funktionsnedsättning. Idrotten har omkring två miljarder kronor per år i statsbidrag, ett omfattande stöd från kommunsektorn samt förmånliga skatteregler. En enig riksdag har vid flera tillfällen tydligt markerat att ett mål för statens stöd till idrotten är idrott för alla. I målformuleringen nämns särskilt personer med funktionsnedsättning. Trots detta är idrott för personer med funktionsnedsättning satt på undantag, och där det finns sker det ofta som en verksamhet skild från andra.

Regeringen bör ta initiativ till en dialog med idrotten om hur de följer riksdagens uppsatta mål, och överväga en öronmärkning av stöd till idrott för personer med funktionsnedsättning, i första hand inkludering av barn och unga. En förebild kan vara Norge, där ungefär tio procent av det totala statliga stödet till idrotten öronmärkts till idrott för personer med funktionsnedsättning. Liberalernas grundinställning är att statens stöd till idrotten bör styras genom mål, inte genom detaljregleringar och öronmärkningar, men det är under förutsättning att idrotten å sin sida respekterar de mål som riksdagen satt upp för stödet.

Jobb på lika villkor

I vårt samhälle är arbetet en viktig del av livet och vuxenidentiteten. Att ha ett arbete är ett medel för att kunna leva ett fullvärdigt liv. Det handlar om förankring, livskvalitet och tillhörighet, om rätten att vara inkluderad i samhället och om att ha egen försörjning.

En funktionsnedsättning innebär inte nödvändigtvis nedsatt arbetsförmåga. Ofta handlar det helt enkelt om att hitta ett arbete som är lämpligt utifrån individens egna förutsättningar. I andra fall kan funktionsnedsättningen fullt ut kompenseras med hjälpmedel eller andra anpassningar. De allra viktigaste åtgärderna för att minska klyftorna i sysselsättning mellan personer med olika funktionalitet handlar därför om matchning, tillgänglighet och om att motverka fördomar och diskriminering. Offentliga arbetsgivare har ett särskilt ansvar.

Men en del behöver mer stöd för att få ett arbete. Idag läggs omkring 20 miljarder kronor per år på olika arbetsmarknadspolitiska insatser för personer med funktionsnedsättning, medan sjuk- och aktivitetsersättningen kostar 50 miljarder kronor per år. Människors frihet och självständighet skulle sannolikt öka om man vågade försöka vända på proportionerna. Det borde vara möjligt att lägga mer offentliga medel på att stödja att människor får göra något meningsfullt i gemenskap med andra, och lite mindre på att de ska klara försörjningen när de är sysslösa utanför, och det bör vara ambitionen och utgångspunkten för alla reformer på dessa områden. Aktivitet och gemenskap ska alltid prioriteras före passivitet och utanförskap, också för den som är långt från den reguljära arbetsmarknaden.

Möjligheterna att kombinera sjuk- och aktivitetsersättning med arbete (med eller utan lönesubvention) ska öka. Visionen är att ersättningsgraden i princip bör kunna variera steglöst. Det ska vara möjligt att arbeta mer vissa perioder och mindre andra – vissa med funktionsnedsättning kan ha mer ork vissa dagar och veckor än andra.

Liberalerna har i andra sammanhang föreslagit att Arbetsförmedlingen ska läggas ned och ersättas av en ny myndighet, som ska prioritera dem som står allra längst från arbetsmarknaden – till exempel personer med funktionsnedsättning. Myndigheten bör få ett samlat ansvar för utslussningen av unga på arbetsmarknaden. Det innebär bland annat att den bör ta över ansvaret för aktivitetsersättningen.

Idag finns det en mängd stöd och insatser för att underlätta för personer med funktionsnedsättning på arbetsmarknaden. Insatserna behöver bli färre och mer flexibla och ansvaret samlas hos den nya myndigheten. Stöd i form av Supported Employment/SIUS bör särskilt prioriteras. Samhall ska tydligt vara till för dem som på grund av funktionsnedsättning står långt från arbetsmarknaden.

Mobilitet på lika villkor

Alliansregeringen införde en möjlighet för kommuner att ge mobilitetsstöd som komplement till färdtjänst. Det är uttryckligen till för personer som har beviljats färdtjänst men inte har rätt till bilstöd. Trots att utvärderingar av försöksverksamhet med stödet visat att det är mindre kostsamt för kommunerna, samtidigt som det innebär kraftigt ökad frihet för den enskilde, är det endast ett fåtal kommuner som infört en möjlighet till mobilitetsstöd. Kännedomen om stödet förefaller också vara låg bland dem som skulle kunna omfattas av det. Mobilitetsstödet bör göras obligatoriskt för kommunerna, och det behövs informationsinsatser för att göra möjligheten känd.

Även om vi är varma tillskyndare av mobilitetsstödet, är det problematiskt med två snarlika stöd, det statliga bilstödet och det kommunala mobilitetsstödet. Regeringen aviserade i Nationellt mål och inriktning för funktionshinderspolitiken, prop. 2016/17:188, ett par uppdrag på transportområdet, dels om kvalitet i färdtjänsten, dels om tillgänglighet och användbarhet inom transportsystemet. Liberalerna vill i stället se en bredare översyn, där man i ett sammanhang ser över de många olika insatser som finns för att underlätta för personer med funktionsnedsättning att förflytta sig. Kollektivtrafiken, bilstödet och färdtjänsten är i stor utsträckning kommuniserande kärn, och hänger samtidigt ihop med till exempel ledsagning, hjälpmedel och parkeringstillstånd. En alltför snål tilldelning av parkeringstillstånd, eller avgiftsbeläggning av parkering för personer med funktionsnedsättning, gör i praktiken en anpassad bil svårare att använda. En utredning bör dels se över hur olika insatser kan samverka och komplettera varandra för största möjliga delaktighet och självständighet för den enskilde. Dels bör bilstödet målgrupper övervägas. Människor har, oavsett funktionalitet, vanligen fler behov än att ta sig till och från arbetet. Att vara delaktig i samhällslivet innebär också att kunna utöva fritidsintressen och att träffa släkt och vänner, och det behovet är inte mindre för en person som inte har ett förvärvsarbete.

Jan Björklund (L)

Tina Acketoft (L)

Gulan Avcı (L)

Emma Carlsson Löfdahl (L)

Joar Forssell (L)

Roger Haddad (L)

Fredrik Malm (L)

Lina Nordquist (L)

Johan Pehrson (L)

Arman Teimouri (L)

Allan Widman (L)

Maria Arnholm (L)

Juno Blom (L)

Bengt Eliasson (L)

Helena Gellerman (L)

Robert Hannah (L)

Maria Nilsson (L)

Christer Nylander (L)

Mats Persson (L)

Barbro Westerholm (L)